

ผลทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการ รัฐประหาร พ.ศ. 2549

Political consequences arising from the judgment of the Constitutional Court after the 2006 coup.

จตุรงค์ สุทวาทัน* และนาวาพัชร โตสุวรรณ**

วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ เลขที่ 888 หมู่ที่ 2

ตำบลหนองบัวใต้ อำเภอเมือง จังหวัดตาก 63000

Jaturong Suthawan and Nawaphat Tosuwan

Northern college Faculty of Law & Political science Province at 888 Village

No.2, Phahonyothin Road, Nongbuatai Sub-district,

Muang District, Tak 63000

เมลล์ติดต่อ: jaturong230329@gmail.com, nawaphat2534@gmail.com

Received: October 30, 2020

Revised: December 2, 2020

Accepted: December 14, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 ซึ่งครอบคลุมระหว่างปี พ.ศ. 2549 ซึ่งถือเป็นปีที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองแบบตุลาการวิวัฒน์ครั้งแรกในประเทศไทย จนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 ที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองจากรัฐประหารในครั้งล่าสุด

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญในคดีความที่อยู่ในกระบวนการตุลาการวิวัฒน์ตั้งแต่เกิดการรัฐประหาร 2549 มีผลทำลายกลุ่มพลังทางการเมืองเพียงกลุ่มเดียวในหลายกรณี ซึ่งส่งผลกระทบทางการเมืองตามข้อเท็จจริงและสถานการณ์ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบดังนี้ (1) คำพิพากษาที่ส่งผลทำลายนักการเมือง (2) คำพิพากษาที่ปกป้องแดนอำนาจของศาลและองค์กรอิสระ (3) คำพิพากษาที่ส่งผลทำลายความชอบธรรมของรัฐบาลและเปิดช่องให้กลไกอื่นเข้าจัดการ (4) คำพิพากษาที่นำไปสู่สูญญากาศทางการเมือง

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น

** อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น

ข้อเสนอแนะ การศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดผ่านมุมมองของ นักวิชาการเพียงบางกลุ่มที่เคลื่อนไหวในประเด็นเหล่านี้โดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการศึกษา บทบาทของตุลาการที่อยู่ในสถานะในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น คือช่วงปี 2549 – 2557 โดยเป็นการตั้งประเด็นทางการศึกษาในมุมมองทางรัฐศาสตร์ ที่ต้องการตั้งคำถามกับบทบาทของ ตุลาการ โดยไม่ได้ต้องการรื้อถอนความศักดิ์สิทธิ์ และไม่ได้เป็นงานที่ตั้งประเด็นที่วิเคราะห์ เทคนิคทางกฎหมาย ดังนั้นถ้อยงานที่เป็นในลักษณะมุมมองที่เป็นข้อโต้แย้งในด้านอื่นๆ เช่น เจตนารมณ์ในรัฐธรรมนูญที่เป็นข้อโต้แย้ง หรือการอธิบายถึงข้อโต้แย้งในปัญหาในเชิง เทคนิควิธีการในเชิงกฎหมาย น่าจะช่วยค้นพบข้อคิดเห็น และจะช่วยเติมเต็มประเด็นในการวิจัยในครั้งต่อไปได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: คำพิพากษา, ศาลรัฐธรรมนูญ, การรัฐประหาร

Abstract

The purpose of this article is to study the political consequences of the verdict of the Constitutional Court after the 2006 coup, which was widely considered during the year 2006, which was considered the year that the judicial political crisis occurred. First in Thailand until May 2014, when the latest political crisis occurred from the coup.

The results of the research showed that the nature of the verdicts of the Constitutional Court in cases in the judicial process since the coup in 2006 resulted in the destruction of only one political force group in many cases. Which affects the politics according to the facts and situations according to the time period. Which can be divided into 4 forms as follows: (1) Decisions that result in the destruction of politicians (2) Decisions that protect the jurisdiction of the courts and independent organizations (3) Decisions that destroy the legitimacy of the government and allow other mechanisms to enter Deal (4) judgment that leads to political vacuum.

This article studies on this issue. The researchers used the concept only through the perspective of some scholars, which was considered not comprehensive, and studied the role of the judiciary in the state for a period of time between 2006 and 2014. Therefore, if the work is in a controversial way in other areas, such as the constitutional intent or the technical explanation of the legal method, it is likely to help to discover the opinion and will complement the issue in subsequent research in more completely.

Keywords: Adjudication, Constitutional Court, Coup

1. บทความนี้สังเคราะห์จากงานวิจัยเรื่อง ผลทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของ ศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปี พ.ศ. 2548 กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยจัดการชุมนุมอย่างต่อเนื่องยาวนานเพื่อขับไล่รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร โดยจากแรงกดดันดังกล่าว ทำให้นายกรัฐมนตรีตัดสินใจประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 ด้วยหวังว่าการเลือกตั้งใหม่จะเป็นทางออกของความขัดแย้งทางการเมือง อย่างไรก็ตาม พรรคร่วมฝ่ายค้านในขณะนั้นปฏิเสธที่จะลงสมัครรับเลือกตั้ง เพราะไม่เห็นด้วยกับการยุบสภา โดยให้เหตุผลว่าการกระทำดังกล่าวขาดความชอบธรรม พรรคไทยรักไทยที่มีฐานเสียงส่วนใหญ่ในการเลือกตั้งครั้งเก่า ยังคงเดินหน้าขับเคลื่อนในการลงสมัครรับเลือกตั้ง ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ก็มีแนวคิดไปในทางว่าพรรคไทยรักไทยพยายามสร้างสถานการณ์ให้พรรคการเมืองขนาดเล็กให้ลงสมัครเพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสมบูรณ์ ท้ายที่สุดความขัดแย้งยังมีอาจคลี่คลายลงได้ จนนำไปสู่จุดเริ่มต้นในการเกิด “ตุลาการภิวัตน์” โดยเริ่มจากการที่ศาลมีคำพิพากษาเพิกถอนการเลือกตั้ง และถอดถอนคณะกรรมการเลือกตั้งในขณะนั้น ก่อนที่จะเกิดวิกฤตการณ์จากการการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 ตามมา¹

การสถาปนาอำนาจ “ตุลาการภิวัตน์” ดังกล่าว หมายถึง การที่ชนชั้นนำในสังคมใช้อำนาจตุลาการเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำลายศัตรูทางการเมือง กล่าวสำหรับ “ตุลาการภิวัตน์” นั้น เป็นกระแสใหญ่ในสังคมไทยหลังจากมีพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ต่อตุลาการศาลปกครองสูงสุดและผู้พิพากษาศาลยุติธรรมเมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2549² จากนั้นไม่นาน นายธีรยุทธ บุญมี ได้นำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาใช้ในการนำเสนอว่าการใช้ “ตุลาการภิวัตน์” ก็เพื่อสนับสนุนให้องค์กรตุลาการเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาทางการเมือง มีใจความว่า

พระราชดำรัสที่จะให้คณะผู้พิพากษาเป็นผู้แก้ปัญหาวิกฤตของชาติเป็นการมอบอำนาจศาลอย่างกว้างขวาง โดยเป็นแนวทางที่ประเทศทางยุโรปเรียกว่า กระบวนการตุลาการภิวัตน์ของระบอบการปกครอง (judicialization of politics) และสหรัฐอเมริกาเรียกการตรวจสอบฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติโดยบุคลากร

¹ ปิยบุตร แสงกนกกุล, ศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร (กรุงเทพฯ: ฟาติงกัน, 2562), 9.

² สุธาสัย อัมประเสริฐ, “ประวัติศาสตร์นิติศาสตร์ของราชฎ, ” ประชาไท/บทความ, 24 กันยายน 2557, <https://prachatai.com/journal/2014/09/55706>, ประวัติศาสตร์นิติศาสตร์ของราชฎ, สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2563

ตุลาการ ซึ่งคือการที่อำนาจตุลาการเข้าตรวจสอบการออกกฎหมาย การใช้อำนาจทางการเมืองอย่างเข้มงวดจริงจัง³

ประกอบกับอีกหลายแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการใช้อำนาจตุลาการในระบบการเมืองไทยในขณะนั้น ดังจะยกตัวอย่างในกรณีต่อไปนี้ นายชาญชัย ลิขิตจิตถะ ประธานศาลฎีกาขณะนั้นทำหนังสือถึงประธานวุฒิสภา โดยระบุว่า

ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์นั้น หากมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องสงวนรักษาระบอบการปกครองและความสงบสุขของราชอาณาจักรไว้ พระมหากษัตริย์ทรงยอมใช้อำนาจอธิปไตยผ่านทางศาลได้ตามรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. 2540) มาตรา 3 ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสแก่ประธานศาลปกครองสูงสุดและประธานศาลฎีกาเมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2549 ดังนั้นการปฏิบัติการกิจของศาลตามที่ได้รับใส่เกล้าใส่กระหม่อมมา จึงเป็นไปโดยชอบด้วยรัฐธรรมนูญ⁴

แนวคิดในลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของศาลที่มีต่อเรื่องการเมือง ซึ่งในอดีตบทบาทของศาลจะมีลักษณะเชิงรับเท่านั้น (Passive) และค่อนข้างจำกัดตนเองในการเข้าไปตัดสินคดีความที่เกี่ยวพันกับการเมืองหรือนโยบายสาธารณะ ทว่าภายหลังการเกิดวาทกรรมคำว่า “ตุลาการภิวัตน์” ก็เกิดความเชื่อกันว่า กรณีต่างๆที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองควรจะต้องยุติที่ศาล จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็เป็นเรื่องปกติ ซึ่งถือเป็นการยุติที่ไม่อาจโต้เถียง⁵

หากพิจารณาคำว่า “ตุลาการภิวัตน์” ในแง่มุมอื่นๆ จะพบว่าข้อสงสัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “ประเด็นทางการเมืองอยู่ในอำนาจศาล” (judication of politics) ซึ่งประเด็นดังกล่าวส่งผลทำให้ศาลขยายบทบาทตนเองออกมาเกี่ยวข้องกับเขตแดนทางการเมือง ดังนั้นศาลต้องยอมรับว่าตนเองได้กลายเป็น “ผู้เล่นทางการเมือง” (Political actor) และศาลไม่ได้เป็นผู้เล่นทางตุลาการ (judicial actor) ที่วางตัวเป็น “คนกลาง” ในการวินิจฉัย

³ อริยธรรมา บุญมี, “พิพากษาหาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มดุลยภาพทางการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปเมืองหนองคาย,” นำเสนอในงานสัมมนาพิเศษ เรื่อง “วิกฤตการเมืองไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า” ในโอกาสครบรอบ 30 ปี หนังสือพิมพ์ ประชาชาติธุรกิจ ที่โรงแรมแกรนด์ไฮแอทเอราวัณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2549.

⁴ ชาญชัย ลิขิตจิตถะ ประธานศาลฎีกาถึงประธานวุฒิสภา ลงวันที่ 1 มิถุนายน 2549, ใน “เปิดบันทึก ปธ.ศาลฎีกาย้ำเหตุคว่ำบาตร 3 กกต.,” มติชนรายวัน, 2 มิถุนายน 2549, 2.

⁵ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน (กรุงเทพฯ : บัณฑิตสาส์น, 2562), 14.

คดีเท่านั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ศาลจะต้องถูกวิพากษ์วิจารณ์ ตรวจสอบ ค่ำทอ ต่อต้าน ตอบโต้ หรือ ประท้วงได้⁶

ในเมื่อบทบาทของศาลเข้ามาข้องเกี่ยวกับการเมืองด้วยแล้ว การพิพากษา ตัดสินคดีการเมือง ย่อมเป็นไปได้เสมอว่า องค์การทางการเมืองและกลุ่มพลังทางการเมือง ต่างๆ ที่ได้รับผลจากคำพิพากษานั้น อาจไม่เห็นด้วยจึงแสดงออกในลักษณะของการตอบโต้ ในรูปแบบต่างๆ เช่น การชุมนุม การวิพากษ์วิจารณ์คำพิพากษา รวมไปถึงการแสดงออก ทางวิชาการ ซึ่งในช่วงหลายปีที่ผ่านมามีกรณีที่ประชาชนชุมนุมประท้วงศาล และสิ่งที่พวกเขาได้รับคือ “โทษจำคุก” เช่น นายพร้อมพงศ์ นพฤทธิ์ และนายเกียรติอุดม เมนะสวัสดิ์ อดีต ส.ส.พรรคเพื่อไทย ถูกนายวสันต์ สร้อยพิสุทธิ์ อดีตประธานศาลรัฐธรรมนูญ ร้องทุกข์ กล่าวโทษในข้อหาหมิ่นประมาท ซึ่งศาลพิพากษาจำคุกจำเลยทั้งสอง 1 ปีโดยไม่รอลงอาญา รวมถึงกรณีที่เป็นประเด็นคำถามในสังคมมากที่สุด นายจตุภัทร์ บุญภัทรรักษา ซึ่งถูก กล่าวหาว่ากระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 โดยกลุ่มนักศึกษา ดังกล่าวทำกิจกรรมบนทางเท้าหน้าที่ทำการศาล ซึ่งอยู่นอกพื้นที่ทำการศาล แต่กลับถูก ดำเนินคดี⁷

จากกรณีตัวอย่างนี้ทำให้เห็นว่า “หลังจากที่เกิด” ตุลาการภิวัตน์ ภายหลัง รัฐประหาร พ.ศ.2549 การประท้วงวิจารณ์ หรือตอบโต้ศาลไม่อาจเป็นไปได้เลย หากมี ประเด็นใดที่ต้องการตั้งคำถามในกระบวนการดังกล่าวด้วยแล้ว บุคคลหรือกลุ่มทาง การเมืองนั้นก็จะต้องอยู่ในสถานการณ์ที่สุ่มเสี่ยง ด้วยสภาพการณ์เช่นนี้ ทำให้พวกเขาเลือก ที่จะเสี่ยงความขัดแย้งกับศาลไม่ว่าในกรณีใดๆ

จากการสรุปประเด็นในข้างต้น จะพบว่า กระบวนการที่ศาลเข้ามามีบทบาททาง การเมืองผ่านการตัดสินคดีความ โดยอาจมีวัตถุประสงค์ในการตัดสินสิทธิกลุ่มการเมืองที่ถูก มองว่าเป็นปัญหา และอาจมองว่าอาจเป็นภัยคุกคามต่อระบอบของตน มากกว่าที่จะเข้าไป ตรวจสอบ ถ่วงดุลอำนาจขององค์กรที่มาจากการเลือกตั้งเพื่อพัฒนาระบอบเสรี ประชาธิปไตย ทำให้ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ควรค่าต่อการศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้ ว่า คดีความและคำพิพากษาที่อยู่ในกระบวนการของศาลหลังการเกิด “ตุลาการภิวัตน์ และการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบัน มีผลไม่เป็นคุณต่อกลุ่มทางการเมือง เพียงกลุ่มเดียวและกลุ่มเดิม จึงนำศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบว่าผลกระทบทางการเมืองที่

⁶ Ran Hirschl, “The New Constitution and the Judicialization of Pure Politics Worldwide,” *Fordham Law Review* 75, 2 (2006): 721-53; Ran Hirschl, *The Judicialization of Mega-Politics and the Rise of Political Courts*, *Annual Review of Political Science* 11 (2008): 93-118.

⁷ ปิยะบุตร แสงกนกกุล, *ศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร*, 38.

⁸ นวภัทร โตสุวรรณ. และจตุรงค์ สุทวาทัน, ผลของ “หลักนิติธรรมแบบไทย” ต่อระบบกฎหมายและการเมือง ภายหลังการรัฐประหาร 2549, การประชุมวิชาการระดับชาติ นอร์ทเทิร์นวิจัย ครั้งที่ 6 , 29 พฤษภาคม 2563.

เกิดขึ้นจากคำพิพากษาในกระบวนการตุลาการวิวัฒน์นั้นมีลักษณะอย่างไร เป็นไปในรูปแบบใดบ้าง

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ด้วยกลไกทางกฎหมาย รวมไปถึงกลไกทางอุดมการณ์และวัฒนธรรมทางการเมืองที่คุ้มครองอำนาจดังกล่าวมีอยู่เสมอ ดังนั้นการวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นทางการเมืองที่อยู่ในอำนาจศาลจึงยังไม่ค่อยมีผู้กล่าวถึง ดังนั้นงานวิจัยในประเทศส่วนใหญ่จะมีเป็นส่วนน้อยที่ทำการศึกษา ส่วนที่เหลือจะมีเพียงกลุ่มเล็กๆ เช่น¹⁰ นักวิชาการในกลุ่มนิติราษฎร์ และกลุ่มนักวิชาการฝ่ายประชาธิปไตย โดยงานที่ศึกษาส่วนใหญ่จะอยู่ในบริบทที่มาจากต่างประเทศ¹¹ ซึ่งผลจากการศึกษาดังกล่าวจึงน่าจะตอบโจทย์ในการแก้ปัญหาในด้านกฎหมายและการเมืองการปกครองที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ได้ในปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะของคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญที่มีผลทางการเมืองภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549

1.2.2 เพื่อศึกษาผลกระทบทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549

1.3 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยในฉบับนี้มุ่งศึกษาลักษณะของคำพิพากษาที่เกี่ยวข้องกับการเมือง รวมไปถึงผลกระทบทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 ซึ่งครอบคลุมระหว่างปี พ.ศ. 2549 ซึ่งถือเป็นปีที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองแบบตุลาการวิวัฒน์ครั้งแรกในประเทศไทย จนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 ที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองจากรัฐประหารในครั้งล่าสุด โดยเน้นศึกษาลักษณะบทบาทของศาลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ทฤษฎี แนวความคิด และข้อถกเถียงเกี่ยวกับองค์กรตุลาการในระบบการเมืองไทยที่ส่งผลกระทบในด้านการเมืองของประเทศไทยภายหลังการรัฐประหารใน พ.ศ. 2549-2557

1.4 สมมุติฐานในการวิจัย

ผลทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 ชี้ชวนให้เห็นว่า จากแรกเริ่มเดิมทีศาลมีการจำกัดตัวเองในการเข้าไปตัดสินคดีความที่เกี่ยวพันกับการเมืองและนโยบาย แต่ภายหลังการรัฐประหารและการเกิดคำว่า “ตุลาการวิวัฒน์” คำพิพากษาของศาลคือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับเขตแดนทางการเมือง โดยการนำกฎหมายมาใช้จัดการวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ไม่อาจสร้างความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม และเกิดเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์อย่างแพร่หลาย

⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, *ด้วยกฎหมายและอุดมการณ์* (กรุงเทพฯ: ไชน่ พับลิชชิ่ง, 2558), 14.

¹¹ ปิยะบุตร แสงกนกกุล, *ศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร*, 17.

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร บทความ วารสาร รวมไปถึงวิเคราะห์ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์ใกล้ชิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องเหตุการณ์ และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องอีกด้วย หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้ทราบถึงลักษณะรูปแบบ และผลทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549”

ในการศึกษาเรื่อง “ผลทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549” ผู้วิจัยได้ทำการเลือกระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งใช้แหล่งข้อมูลทั้งในเชิงปฐภูมิและทฤษฎีภูมิ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยเป็นข้อมูลที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปของเอกสารและข้อมูลที่เผยแพร่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นวิธีการดำเนินการภายหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปฐภูมิและทฤษฎีภูมิเรียบร้อยแล้ว โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถจำแนกออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ ขั้นตอนแรก ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบข้อมูลที่มีชนิดเดียวกันหรือมีเนื้อหาเดียวกันจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ มีความแม่นยำ และมีความสมบูรณ์ของข้อมูล ขั้นตอนที่สอง ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการพรรณนา เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์ที่สุด

2. ผลการวิจัย

ผลการศึกษา พบว่า ลักษณะของคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญที่มีผลทางการเมืองภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 คือ กระบวนการที่ศาลเข้ามามีบทบาททางการเมืองผ่านการตัดสินใจโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตัดสินชี้กลุ่มพลังทางการเมืองที่กลุ่มชนชั้นนำมามองว่าเป็นปัญหาในทางการเมือง โดยคดีความที่อยู่ในประเด็นทางการเมืองตั้งแต่เกิดการรัฐประหาร 2549 มีผลทำลายกลุ่มพลังทางการเมืองเพียงกลุ่มเดียวในหลายกรณี ผลกระทบทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันทีจากคำพิพากษาของศาลนั้น แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวมากกว่าเป็นการสร้างหลักกฎหมายพื้นฐานหรือสร้างมาตรฐานทางกฎหมายเพื่อเป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจอธิรัฐ

ในส่วนของคำพิพากษาของศาลภายหลังการรัฐประหาร 2549 (ตุลาการภิวัตน์) ส่งผลกระทบทางการเมืองตามข้อเท็จจริงและสถานการณ์ตามแต่ช่วงเวลา ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบดังนี้

รูปแบบที่หนึ่ง: คำพิพากษาที่ส่งผลตัดสินให้นักการเมืองฝ่ายตรงข้าม

คำพิพากษาในกลุ่มนี้เน้นทำลายนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามกับชนชั้นนำที่มองว่าเป็นศัตรูทางการเมืองของตน ซึ่งอาจเป็นการการตัดสินที่ออกไปจากแวดวงทางการเมืองหรือบนทอนกำลังทางการเมืองด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การยุบพรรค การเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง การปลดออกจากตำแหน่ง การยึดทรัพย์สิน เช่น¹² คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญตัดสินยุบพรรคไทยรักไทยด้วยเหตุผลที่ว่า พรรคไทยรักไทยกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งไม่ได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ กฎหมายที่เกี่ยวข้องคือมาตรา 94 มาตรา 95 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 (คำวินิจฉัยตามกฎหมายเดิม – มาตรา 66 มาตรา 67 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ข้อ 3 ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขฉบับที่ 27 เรื่อง การแก้ไขประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 15 ลงวันที่ 21 กันยายน พุทธศักราช 2549 ลงวันที่ 30 กันยายน พุทธศักราช 2549 แต่นำมาเป็นแนวในการตีความได้) การยุบสภาเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 นั้น มีสาเหตุมาจากเรื่องส่วนตัวของหัวหน้าพรรคไทยรักไทย มิได้เกิดจากความขัดแย้งระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ และการกำหนดวันเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน 2549 ก็เป็นการกำหนดขึ้นเพื่อช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมืองเนื่องจากมีระยะเวลาจากวันยุบสภาที่สั้น ทำให้พรรคฝ่ายค้านทั้งสามพรรคนำมาเป็นข้ออ้างไม่ส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้ง เมื่อข้อเท็จจริงฟังได้ว่าพรรคไทยรักไทยสนับสนุนให้มีการแก้ไขฐานข้อมูลสมาชิกพรรคพัฒนาชาติไทยและให้เงินสนับสนุนพรรคพัฒนาชาติไทยและพรรคแผ่นดินไทยเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการลงแข่งขันกับพรรคไทยรักไทย การกระทำดังกล่าวย่อมเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ จึงเห็นควรให้ยุบพรรคไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดินไทย แม้ประกาศของคณะปฏิรูปการปกครองฯ ฉบับที่ 27 ที่กำหนดให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบนั้น จะเป็นการใช้กฎหมายย้อนหลังก็ตาม แต่การเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งดังกล่าวมิใช่โทษในทางอาญา จึงสามารถใช้บังคับได้ จึงให้เพิกถอนสิทธิทางการเมืองของกรรมการบริหารพรรคทั้งสามพรรคด้วย

โดยการยุบพรรคที่เกิดขึ้น และการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งกรรมการบริหารพรรคนั้นขัดต่อหลักนิติธรรม เนื่องจากการใช้คำสั่งของคณะรัฐประหาร ซึ่งเป็นกฎหมายอันมีที่มาที่ไม่ชอบธรรม และคดีดังกล่าวเกิดขึ้นก่อนการรัฐประหาร แต่เป็นการบังคับใช้ให้มีผลย้อนหลังซึ่งเกิดเป็นทวิพาทวิจรรย์อย่างแพร่หลาย ผลของคำพิพากษาในรูปแบบนี้ทำให้

¹² ย่อคำวินิจฉัยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550 ยุบพรรคไทยรักไทยและเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรค

นักการเมืองฝ่ายตรงข้ามถูกขับให้พ้นจากการเมืองอย่างถาวรหรือชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง ส่งผลถึงการเปลี่ยนชั่วคราว¹³ ยกตัวอย่างเช่น

- คำวินิจฉัยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550 ยุบพรรคไทยรักไทยและเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรค¹⁴

- คำวินิจฉัยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ 12-13/2551 ให้นายสมักร สุนทรเวช พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี¹⁵

- คำวินิจฉัยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ 18/2551 19/2551 และ 20/2551 ยุบพรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย และพรรคพลังประชาชน และเพิกถอนสิทธิการเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรค¹⁶

- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 9/2557 ให้นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี¹⁷

รูปแบบที่สอง: คำพิพากษาที่มีกลไกป้องกันแดนอำนาจของศาลและองค์กรอิสระ

หลังเหตุการณ์รัฐประหาร 2549 มีการปรับดุลอำนาจระหว่างสถาบันการเมืองต่างๆ เพื่อป้องกันมิให้รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมีเสถียรภาพมากและใช้อำนาจบริหารประเทศจนได้รับความนิยมแล้วขณะการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กำหนดให้มืองค์กรที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งเข้ามาทำการตรวจสอบนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง เช่น สมาชิกวุฒิสภาซึ่งเกือบครึ่งหนึ่งมาจากการแต่งตั้ง และองค์กรอิสระมาจากการเลือกตั้งของศาลและวุฒิสภา รวมไปถึงศาลรัฐธรรมนูญมาจากผู้พิพากษาศาลต่างๆ โดยมีวุฒิสภาเป็นผู้เลือก

ในการเลือกตั้งสองครั้งภายใต้รัฐธรรมนูญ 2550 แรกเริ่มรัฐบาลนายสมักร สุนทรเวช ในการรณรงค์หาเสียงว่าจะเข้าไปแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพราะเกรงว่าฝ่ายต่อต้านจะใช้เป็นข้ออ้างว่าล้มรัฐบาลได้ แต่สุดท้ายรัฐบาลก็ถูกล้มไป และในการเลือกตั้งครั้งที่สองพรรคเพื่อไทยชนะนโยบายว่าจะเข้าไปแก้ไขรัฐธรรมนูญ อันเป็นการรื้อกล้ออำนาจขององค์กรที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งมากขึ้น เช่น การให้มีการเลือกตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญเพื่อจัดทำเล่มใหม่ทั้งฉบับ แต่ศาลรัฐธรรมนูญก็ใช้กระบวนการในการเข้ายับยั้ง โดยรัฐธรรมนูญ 2550 ไม่ได้มีบทบัญญัติให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญในการตรวจสอบแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่ศาลรัฐธรรมนูญได้ใช้มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญเป็นการล้มล้างการปกครองโดยที่บทบัญญัติในมาตรา 68 ต้องเป็นกรณีที่ย่อยการสูงสุดร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาว่าบุคคลใช้สิทธิและเสรีภาพอันเป็นการล้มล้างการปกครองหรือไม่ นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญ

¹³ ปิยนุตร แสงกนกกุล, *ศาลรัฐประหาร ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร*, 28.

¹⁴ คำวินิจฉัยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550

¹⁵ คำวินิจฉัยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ 12-13/2551

¹⁶ คำวินิจฉัยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ 18/2551 19/2551 และ 20/2551

¹⁷ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 9/2557

ยังได้สร้างอำนาจในการออกมาตรการคุ้มครองชั่วคราว โดยไม่มีกฎหมายใดให้อำนาจ ด้วยการสั่งให้สมาชิกรัฐสภารับการลงมติให้ความเห็นชอบร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม จนกว่าศาลรัฐธรรมนูญจะมีคำวินิจฉัย¹⁸

รูปแบบที่สาม: คำพิพากษาที่ส่งผลสร้างความไม่ชอบธรรมของรัฐบาลและเพื่อเป็นการเปิดช่องให้กลไกรัฐอื่นๆ เข้ากระทำ

การแสดงบทบาทของของ”ตุลาการภิวัตน์”ภายหลังการรัฐประหาร 2549 เพื่อตัดสิทธิทางการเมืองที่มาจากกรเลือกตั้งบ่อยครั้ง อาจทำให้กระบวนการศาลถูกตั้งประเด็นคำถามจากสังคม ศาลจึงไม่อาจทำได้โดยตรงเหมือนเช่นเคย แต่จะเป็นไปในด้านการทำลายความชอบธรรมและให้องค์กรอื่นเข้าไปกระทำการ ภายหลังคำพิพากษาในลักษณะดังกล่าวแล้ว ฝ่ายค้านและสมาชิกวุฒิสภาบางส่วนก็นำคำพิพากษาไปขับเคลื่อนต่อ เช่น เสนอคำร้องไปยัง ป.ป.ช.เพื่อนำไปสู่กระบวนการถอดถอนออกจากตำแหน่งหรือดำเนินคดีอาญา หรือเสนอคำร้องไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อปลดหรือถอดถอนนักการเมืองที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเพิกถอนสิทธิการเลือกตั้ง¹⁹ มีกรณีตัวอย่าง ดังนี้

- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551
- คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 3-4/2551
- คำสั่งศาลปกครองกลางคดีหมายเลขดำที่ 984/2551และคำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 574/2551²⁰

รูปแบบที่สี่: คำพิพากษาที่นำไปสู่สุญญากาศทางการเมือง

ในการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร , สมคร สุนทรเวช , สมชาย วงศ์สวัสดิ์ และรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ผู้ชุมนุมไม่ต้องการให้มีการยุบสภาเพื่อเลือกตั้งใหม่ เพราะเชื่อว่าการเลือกตั้งใหม่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงเสียงมากจนเปลี่ยนขั้วรัฐบาลได้ พวกเขาจึงเรียกหา “นายกพระราชทานบ้าง”เรียกหาพระราชอำนาจ”ให้เข้าแทรกแซงทางการเมืองบ้าง ทว่าข้อเรียกร้องดังกล่าวไม่อาจตอบสนองได้ โดยทั่วไปแล้วศาลไม่อาจเพิกถอนการเลือกตั้งได้โดยง่าย มีโอกาสน้อยมากที่จะล้มการเลือกตั้งทั่วประเทศ หากมีความบกพร่องผิดพลาดในการเลือกตั้งเขตใดก็ควรเพิกถอนในการเลือกตั้งเฉพาะเขตนั้น

ในการเลือกตั้ง 2 เมษายน 2549 พรรคประชาธิปัตย์และพรรคร่วมฝ่ายค้าน”คว่ำบาตร”ไม่ส่งผู้สมัครลงเลือกตั้ง เพื่อให้การเลือกตั้งเหลือเพียงพรรคไทยรักไทยและพรรคเล็กน้อยอีกจำนวนหนึ่ง ดังนั้นการล้มเลิกการเลือกตั้งจึงเป็นหนทางสำคัญในการสร้างสุญญากาศทางการเมือง ซึ่งเป็นสถานะที่ยับยั้งเคลื่อนที่ไม่ได้ ส่วนในการเลือกตั้ง 2 กุมภาพันธ์ 2557

¹⁸ ปิยบุตร แสงกนกกุล, *ศาลรัฐประหาร ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร*, 29.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

²⁰ ดู วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “การกระทำทางรัฐบาลกับคำสั่งศาลปกครองกลางคดีหมายเลขดำที่ 984/2551,” เว็บไซต์เครือข่ายกฎหมายมหาชน, 24 สิงหาคม 2551, <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1264>. สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2563.

กลุ่ม กปปส. เข้าขัดขวางทั้งในการลงสมัครและการไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง ในท้ายสุด ศาลรัฐธรรมนูญก็เป็นผู้มาชี้ขาดให้การเลือกตั้งทั้งสองครั้งให้เสียไป²¹ ดังกรณีตัวอย่าง คำนินิจฉัยดังต่อไปนี้

- คำนินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 9/2549
- คำพิพากษาศาลปกครองคดีหมายเลขแดงที่ 607-608/2549
- คำนินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2557

3. สรุป และอภิปรายผล

วิกฤตการเมืองไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2549 จนถึงปัจจุบัน ชี้ให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของ กระบวนการตุลาการภิวัตน์ ซึ่งเป็นผลทางการเมืองส่วนสำคัญของวิกฤต กระบวนการ ตุลาการภิวัตน์ ที่ได้เดินหน้าอย่างเต็มกระบวนการ โดยที่องค์กรทางการเมืองและภาคสังคม ไม่สามารถตอบโต้ได้กระบวนการดังกล่าวได้ เพราะตุลาการภิวัตน์มีกลไกในการคุ้มกัน ตนเองอย่างแน่นหนา จนคุณภาพในระบอบการเมืองสูญเสียไป

ลักษณะของคำพิพากษา รวมไปถึงผลกระทบทางการเมือง ได้เอื้อให้เกิด กระบวนการ”ตุลาการภิวัตน์”ซึ่งได้เข้ามาเป็นกลไกทางการเมือง ที่ส่งผลให้องค์กร และ พลังทางการเมืองกลุ่มต่างๆ ได้รับผลจากคำพิพากษา ย่อมเป็นไปได้ที่องค์กรต่างๆ เหล่านั้น อาจไม่เห็นด้วยจนเกิดปฏิกิริยาโต้กลับ รวมไปถึงผลทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้สร้างมุมมองใน อีกด้านหนึ่งในทางกฎหมาย ที่ต้องการเวทีในการปรึกษา พุดคุย ได้แย้ง เพื่อแก้ไข

หากกระบวนการดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาได้อย่างชอบธรรมด้วยแล้ว เหตุใดในวันนี้ วิกฤตการณ์ทางการเมืองก็ยังคงดำรงอยู่และยิ่งทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น นี่เป็นการแสดงให้เห็น ว่า ประเด็นปัญหาทางการเมืองไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีการทาง “ศาล” หรือ “กฎหมาย” ได้ อย่างเบ็ดเสร็จ เมื่อให้อำนาจศาลในการตัดสินคดีเพื่อแก้ไขปัญหาทางการเมือง ในช่วงแรก อาจดูเหมือนเป็นการยุติปัญหาได้ แต่นั่นเป็นเพียงการยุติชั่วคราวด้วยกลไกของรัฐ ต่อให้ทุก ฝ่ายอยากยุติ ก็ไม่อาจเป็นไปได้โดยสมบูรณ์ เพราะการเมืองคือเรื่องที่ต้องขัดแย้งกัน ตลอดเวลา แต่ต้องปล่อยให้กันไปตามกระบวนการทางการเมือง โดยที่ไม่ถูกแทรกแซงโดย คณะก่อการที่มีที่มาจากการรัฐประหาร²² หากกระบวนการตุลาการภิวัตน์เดินหน้าไปอย่าง ไม่เคารพต่อข้อคิดเห็นประชาชน มุ่งหมายแต่จะเอาชนะศัตรูทางการเมืองของ โดยใช้ วิกฤตการณ์เป็นข้ออ้าง ความตกต่ำอาจจะยิ่งทวีคูณ เพราะฉาหน้าคือการแก้ไขวิกฤติ แต่แท้จริงคือการเข้าจัดการผู้เห็นต่างทางอุดมการณ์

²¹ ปิยนุตร แสงนกกุล, *ศาลรัฐประหาร ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร*, 29.

²² เรื่องเดียวกัน, 47.

4. ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากบทความชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึงผลทางการเมืองที่เกิดจากคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 การศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดผ่านมุมมองของนักวิชาการเพียงบางกลุ่มที่เคลื่อนไหวในประเด็นเหล่านี้ โดยเฉพาะ ซึ่งถือว่ายังไม่ครอบคลุม โดยเป็นการศึกษาบทบาทของอำนาจตุลาการที่อยู่ในสถานะในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้นคือช่วงปี 2549 – 2557 ผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีขบวนการโต้กลับการครองอำนาจนำ โดยจะเป็นการมองผลทางการเมืองที่ก่อให้เกิดการโต้กลับการครองอำนาจนำ ซึ่งเป็นการให้แง่มุมทางการศึกษาในทางนักรัฐศาสตร์ที่วิเคราะห์ลักษณะ” ความเกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเมืองของศาล ” โดยไม่ได้ต้องการรื้อถอนความศักดิ์สิทธิ์ของศาล และไม่ได้เป็นงานที่ตั้งประเด็นที่วิเคราะห์เทคนิคทางกฎหมาย แต่เป็นการกระตุ้นเตือนให้เห็นถึงของลักษณะปัญหาทางการเมืองในอีกแง่มุมหนึ่งที่ถูกละเลยด้วยการเมือง ดังนั้นถ้างานที่เป็นในลักษณะมุมมองที่เป็นข้อโต้แย้งในด้านอื่นๆ เช่น เจตนารมณ์ในรัฐธรรมนูญ หรือการอธิบายถึงปัญหาดังกล่าวในเชิงเทคนิควิธีการในเชิงกฎหมาย น่าจะช่วยให้ค้นพบข้อคิดเห็น และจะช่วยเติมเต็มประเด็นในการวิจัยในครั้งต่อไปได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- ชาญชัย ลิขิตจิตถะ. ประธานศาลฎีกาถึงประธานวุฒิสภา ลงวันที่ 1 มิถุนายน 2549. ใน “เปิดบันทึก ปธ.ศาลฎีกา ย้ำเหตุคว่ำบาตร 3 กกต.” มติชนรายวัน. 2 มิถุนายน 2549, 2.
- ธีรยุทธ บุญมี. “พิพากษาหาความยุติธรรมให้ประเทศ เพิ่มคุณภาพทางการเมืองไทย ก้าวสู่การปฏิรูปเมืองหน 2.” นำเสนอในงานสัมมนาพิเศษ เรื่อง “วิกฤตการเมืองไทย ยุคทุนนิยมไล่ล่า” ในโอกาสครบรอบ 30 ปี หนังสือพิมพ์ ประชาชาติธุรกิจ ที่โรงแรมแกรนด์ไฮแอทเอราวัณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2549.
- นวกัทร โตสุวรรณ. และจาตุรงค์ สุทวาทัน. ผลของ“หลักนิติธรรมแบบไทย”ต่อระบบกฎหมายและการเมืองภายหลังการรัฐประหาร 2549. การประชุมวิชาการระดับชาตินอร์เทิร์นทรีนิตี ครั้งที่ 6. 29 พฤษภาคม 2563.
- ปิยบุตร แสงกนกกุล. ศาลรัฐประหาร : ตุลาการ ระบอบเผด็จการ และนิติรัฐประหาร. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, 2562.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. “การกระทำทางรัฐบาลกับคำสั่งศาลปกครองกลางคดี หมายเลขดำที่ 984/2551.” <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1264>. สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2563.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. *ด้วยกฎหมายและอุดมการณ์*. กรุงเทพฯ: ไชน่ พับลิชชิง, 2558.
- สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. “ประวัติศาสตร์นิติศาสตร์ของราษฎร.” <https://prachatai.com/journal/2014/09/55706>, สืบค้นเมื่อ 23 พฤษภาคม 2563.
- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล. *เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: บุก สเคป, 2562.
- Ran Hirschl. “The New Constitution and the Judicialization of Pure Politics Worldwide.” *Fordham Law Review* 75, 2 (2006): 721-53.; Ran Hirschl, *The Judicialization of Mega-Politics and the Rise of Political Courts.* *Annual Review of Political science* 11 (2008): 93-118.